

**PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA TUSHUNCHASI VA UNI DARS
JARAYONIDA QO'LLASH MEXANIZMLARI**

Xudoyberganova Sevinchoy Urazmat qizi

Qo'qon DPI talabasi

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada pedagogik texnologiya tushunchasi va uni dars jarayonida qo'llash mexanizmlari hususida ayrim fikr-mulohazalar bayon etilgan. Shuningdek maqolada pedagogik texnologiya tushunchasining tarixiy ildizlari, mualliflarning unga bergan ta'riflari keltirilgan bo'lib, ushbu fikrlar asosida yakuniy mulohazalar yoritilgan.*

***Kalit so'zlar.** Pedagogik texnologiya, ta'lim, jarayon, rivojlanish, yuksalish, qiziqarli dars, maqsad, ta'lim oluvchi.*

**ПОНЯТИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТЕХНОЛОГИИ И
МЕХАНИЗМЫ ЕЕ ПРИМЕНЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ УРОКА**

Худойберганова Севинчой Уразмат қизи

студент Кокан ГПИ

***Абстрактный.** В данной статье представлены некоторые мнения о понятии педагогической технологии и механизмах ее применения в ходе урока. В статье также представлены исторические корни понятия педагогической технологии, определения, данные ему авторами, и на основе этих мыслей выделены итоговые комментарии.*

***Ключевые слова.** Педагогическая технология, образование, процесс, развитие, рост, интересный урок, цель, обучающийся.*

**THE CONCEPT OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGY AND
MECHANISMS OF ITS APPLICATION IN THE LESSON PROCESS.**

Abstract. *This article presents some opinions on the concept of pedagogical technology and the mechanisms of its application in the course of the lesson. The article also presents the historical roots of the concept of pedagogic technology, the definitions given to it by the authors, and based on these thoughts, the final comments are highlighted.*

Keywords. *Pedagogical technology, education, process, development, growth, interesting lesson, goal, learner*

Kirish. Ta'lim - tarbiya mazmuni, maqsad va vazifalari davrlar o'tishi bilan kengayib borishi natijasida uning shakl va usullari ham takomillashib bormoqda. Hozirda inson faoliyatining asosiy yo'nalishlari ulardan ko'zda tutilgan maqsadlarni to'liq amalga oshirish imkoniyatini beruvchi yaxlit tizimlar, ya'ni texnologiyalarga aylanib bormoqda. Xuddi shu kabi ta'lim-tarbiya sohasida ham so'nggi yillarda pedagogik texnologiya amal qila boshladi. Pedagogik texnologiya tushunchasi ta'lim-tarbiya amaliyotini rivojlantirish ehtiyojlari asosida kelib chiqqan va hozirda pedagogika, psixologiya fanlarida o'z o'rniga ega bo'lgan keng ko'lamlı serqirra tushunchadir. Pedagogik texnologiyada ishlab chiqarish sohalaridagi turli texnologiyalardan farqli ravishda ishlov beriladigan material o'quvchi (ta'lim oluvchi) ning aqliy, ruhiy, axloqiy sifatlari bo'lib, ularga o'qituvchi, tarbiyachi tamonidan ma'lum maqsadlarga erishish yo'lida har turli ta'sirlar o'tkaziladi.

Tahlil va natijalar. Pedagogik texnologiya tushunchasi dastlab XX asrning o'rtalarida AQSHda paydo bo'lib, 1940-50 yillar o'rtasigacha «Ta'lim texnologiyasi» deb yuritilib kelgan va bu ibora texnika vositalaridan foydalanib o'qitishga nisbatan qo'llanilgan. 50-60-yillarda programmashtirilgan ta'lim nazarda tutilgan, 70-yillarda «pedagogik texnologiya» iborasi qo'llanilib u avvaldan loyihalashtirilgan va aniq belgilangan maqsadlarga erishishni

kafolatlovchi o'quv jarayonini bildirgan. 1979-yilda AQSHning Pedagogik kommunikatsiyalar va texnologiyalar assotsiatsiyasi tomonidan Pedagogik texnologiyani kompleks, integrativ jarayon deb asoslangan va 80-yillarning boshidan esa pedagogik texnologiya deb ta'limning kompyuterli va axborot texnologiyalarini yaratishga aytilgan. Hozirda bu tushunchaga quyidagi turli ta'riflar berilgan:

Texnologiya – biror ishda, san'atda, mahoratda qo'llaniladigan usullar, yo'llar yig'indisi. (Izohli lug'at).

Texnologiya – ishlov berish, ahvolni o'zgartirish san'ati, mahorati, qobiliyati metodlar yig'indisi. (V.M.Shepel).

Pedagogik texnologiya – Bu o'qituvchi (tarbiyachi)ning o'qitish (tarbiya) vositalari yordamida o'quvchi (talaba) larga muayyan sharoit va ketma-ketlikda ta'sir ko'rsatish va bu faoliyat mahsuli sifatida ularda oldindan belgilangan shaxs sifatlarini shakllantirish jarayondir. (N.Saydaxmedov).

Pedagogik texnologiya – o'qitishning, ta'limning shakllari, metodlari, usullari, yo'llari, tarbiyaviy vositalarning maxsus yig'indisi va komponovkasi (joylashuvi)ni belgilovchi psixologik tartiblar (ustanovka)lar majmuasi; u pedagogik jarayonning tashkiliy-uslubiy vositalaridan iborat (B.T.Lixachev).

Pedagogik texnologiya – texnika resurslari, odamlar va ularning o'zaro ta'sirini hisobga olgan holda ta'lim shakllarini optimallashtirish vazifasini qo'yuvchi o'qitish va bilimlarni o'zlashtirishning hamma jarayonlarini yaratish, qo'llash va aniqlashning tizimli metodi. (YUNESKO).

Pedagogik texnologiya – bu o'qitishga o'ziga xos yangicha (innovatsion) yondashuvdir. U pedagogikadagi ijtimoiy-muhandislik tafakkurining ifodalanishi, texnokratik ilmiy ongning pedagogika sohasiga ko'chirilgan tasviri, ta'lim jarayonining muayyan standartlashuvi hisoblanadi. (B.L.Farberman)

Ushbu aytilganlar asosida pedagogik texnologiyaning quyidagi eng qisqa va umumlashtirilgan ta'rifini keltirishimiz mumkin:

“Pedagogik texnologiya – barkamol insonni shakllantirish faoliyati”.

Shu bilan birga pedagogik texnologiyaning keng ko'lamli, serqirra tushuncha ekanligini hisobga olgan holda uning quyidagi yana bir nechta ta'riflarini keltirishimiz mumkin.

Pedagogik texnologiya – axborotlarni o'zlashtirish, ulardan amalda foydalanish, ulardagi yangi ma'no-mazmunlarni hamda axborotlar orasidagi turli bog'liqliklarni ochish orqali yangi axborotlar yaratishga o'rgatish jarayonidan iborat.

Pedagogik texnologiya – bu o'z oldiga ta'lim shakllarini optimallashtirish vazifasini qo'yuvchi, butun o'qitish va bilimlarni o'zlashtirish jarayonini texnik resurslar va odamlarning o'zaro munosabatlarini hisobga olgan holda yaratish, qo'llash va aniqlashning tizimli metodidir.

Pedagogik texnologiyalar uzluksiz ta'lim turlari, ta'lim sohalari hamda ayrim belgilari bo'yicha turlarga ajratiladi

Uzluksiz ta'lim turlari bo'yicha maktabgacha ta'lim, boshlang'ich ta'lim, tayanch ta'lim, maktabdan tashqari-qo'shimcha ta'lim, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi, oliy ta'lim, qayta tayyorlash va malaka oshirish ta'limi pedagogik texnologiyalariga bo'linadi. Shu bilan birga, ta'lim sohalari bo'yicha ona tili, xorijiy tillar, adabiyot, ijtimoiy, tabiiy, aniq fanlar, san'at, sport, texnika, texnologiya, amaliy fanlar, kasb-hunarlar, maxsus ta'lim pedagogik texnologiyalari mavjud.

Hozirda mavjud bo'lgan pedagogik texnologiyalarni bir qancha belgilariga qarab turlarga ajratiladi. Bu belgilar haqida gapirishdan oldin shuni eslatib o'tishimiz kerakki, pedagogik texnologiya doimo kompleks xarakterga ega bo'lib, u faqat bittagina omildan, metoddan, tamoildan foydalanmaydi. Ya'ni quyida keltiriladigan turlarigagina xos bo'lgan monotexnologiyalar aslida mavjud emas. Lekin har bir pedagogik texnologiyada asosiy e'tibor ta'lim jarayonining u yoki bu tomoniga qaratilishi natijasida ularni shu belgilari bo'yicha turlarga ajratiladi.

Bilish faoliyatini boshqarish bo'yicha pedagogik texnologiyalar turlari:

- Klassik ma'ruza;
- Texnika vositalari yordamida o'qitish;
- Maslahatchilik tizimi;

- Darslik bo'yicha o'qitish;
- Kichik guruhlar tizimi;
- Kompyuter yordamida o'qitish;
- Repetitorlik tizimi;
- Dasturlashtiriladigan boshqaruv.

Ta'lim oluvchiga yondashuv turi bo'yicha pedagogik texnologiyalar quyidagicha nomlanadi:

- Avtoritar;
- Didaktik yo'naltirilgan;
- Ijtimoiy yo'naltirilgan;
- Antropologik yo'naltirilgan;
- Pedagogik yo'naltirilgan;
- Shaxsga yo'naltirilgan;
- Insonparvarlikka va shaxsga yo'naltirilgan;
- Hamkorlik texnologiyalariga yo'naltirilgan;
- Erkin tarbiyaga yo'naltirilgan;
- Ezoterik ta'lim va tarbiyaga yo'naltirilgan.

Qo'laniladigan asosiy metod bo'yicha pedagogik texnologiyalar quyidagi turlarga ajratiladi:

- Dogmatik, reproduktiv metod;
- Tushuntirish, ko'rgazmali;
- Rivojlantiruvchi ta'lim;
- Muammoli, izlanishli;
- Ijodiy metod;
- Dasturlashtirilgan ta'lim metodi;
- Dialogli metod;
- O'yin metodi;
- O'z-o'zini rivojlantiruvchi ta'lim metodi;
- Axborotli (kompyuterli) ta'lim metodi.

Tashkiliy shakllariga ko'ra pedagogik texnologiyalar quyidagi turlarga

bo'linadi:

- Hozirgi an'anaviy ta'lim;
- Shaxsga yo'naltirilgan pedagogik jarayon asosidagi pedagogik texnologiyalar;
- O'quvchilar faoliyatini faollashtirish va jadallashtirish asosidagi pedagogik texnologiyalar;
- O'quv jarayonini boshqarish va tashkil qilish samaradorligi asosidagi pedagogik texnologiyalar;
- Materialni didaktik takomillashtirish va rekonstruksiyalash asosidagi pedagogik texnologiyalar;
- Xususiy fanlar pedagogik texnologiyalari;
- Alternativ texnologiyalar;
- Tabiatga moslashtirilgan texnologiyalar;
- Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalari;
- Mualliflik maktablari pedagogik texnologiyalari;
- Texnologiyalarni loyihalash va o'zlashtirish texnologiyalari.

Bundan tashqari shaxsning xususiyat va sifatleri tarkibiga yo'naltirilganlik bo'yicha pedagogik texnologiyalar quyidagi turlarga ajratiladi:

- Fanlar bo'yicha bilim, ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirilgan – axborot texnologiyalar;
- Aqliy faoliyat usullarini shakllantirishga yo'naltirilgan –operatsion texnologiyalari;
- Estetik va axloqiy munosabatlar sohasini shakllantirishga yo'naltirilgan emotsional-badiiy va emotsional axloqiy texnologiyalar;
- Shaxsning o'z-o'zini rivojlantirish mexanizmlarini shakllantirishga yo'naltirilgan o'z-o'zini rivojlantirish texnologiyalari;
- Ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan –evristik texnologiyalar;
- Amaliy faoliyat sohasini rivojlantirishga yo'naltirilgan amaliy texnologiyalar.

Pedagogik texnologiyalarni quyidagi belgilariga ko'ra tasnif qilinadi:

- Qo'llash darajasiga ko'ra;
- Falsafiy asosiga ko'ra;
- Asosiy rivojlantiruvchi omiliga bo'yicha;
- O'zlashtirish konsepsiyasi bo'yicha;
- Shaxsiy belgi-sifatlariga ko'ra yo'nalganligi bo'yicha;
- Mazmun xususiyatlari bo'yicha ;
- Boshqaruv turiga bo'yicha;
- Bolaga yondashuv bo'yicha;
- Ko'p qo'llanilgan metodlari bo'yicha;
- Ta'lim oluvchilar toifalari bo'yicha.

Pedagogik texnologiya bilan metodika orasidagi farq

Hozirgi kunda pedagogik texnologiya haqidagi aniq tushuncha va tasavvurlar birmuncha kamligi tufayli, uni xususiy metodikalar bilan deyarli tenglashtirish hollari uchraydi. Aslida esa ular orasida jiddiy farqlar mavjud bo'lib, quyida ular haqida qisqacha bayon qilinadi.

Pedagogik texnologiya – o'quvchini mustaqil o'qishga, bilim olishga, fikrlashga o'rgatishni kafolatlaydigan jarayondir.

Metodika – o'qituvchining bilimi, ko'nikmasi mahorati, shaxsiy sifatleri, temperamentiga bog'liq bo'lib, ma'lum shaxs o'qituvchi uchun qulay bo'lgan o'qitish usullari va yo'llari majmuadir. U alohida metodikalarga ajratiladi. Pedagogika fani ma'lum o'quv fanlarini o'qitish qonuniyatlarini tadqiq qiladi. Masalan, tillar metodikasi, arifmetika metodikasi va shu kabilar.

Pedagogik texnologiyaning yo'nalishlari ko'p bo'lib, ulardan ayrimlari quyidagilar:

Hozirgi an'anaviy ta'lim. XVII asrda Ya.A.Komenskiyning didaktik tamoyillari asosida shakllanib, hozirda dunyodagi maktablarda eng ko'p qo'llanayotgan sinf-dars tizimidan iborat. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosan shu tizimni turli yo'nalishlarda takomillashtirish maqsadlarida yaratilib, hozirda turli yo'nalishlarda rivojlanmoqda.

Pedagogik jarayonni takomillashtirish, uni o'quvchi shaxsiga yo'naltirishga asoslangan pedagogik texnologiyalar: hamkorlik pedagogikasi, ta'limning insonparvarlikka asoslangan texnologiyasi va boshqalar.

O'quvchi faoliyatini faollashtirish va jadallashtirish asosidagi pedagogik texnologiyalar. Muammoli ta'lim, o'yinlar, tayanch signallar konspektlari texnologiyalari va boshqalar.

Pedagogik texnologiyaning asosiy yo'nalishlari hozirgi an'anaviy ta'limni turli yo'nalishlarda takomillashtirish maqsadlarida yaratilib, hozirda rivojlanib bormoqda. Turli fan o'qituvchilari tomonidan har bir o'quv fanining asosiy xususiyati, mazmunining tarkibi, amaliy, nazariy qismlarining nisbatiga muvofiq ravishda eng qulay pedagogik texnologiyalarning empirik, kognitiv, evristik, kreativ, inversion, integrativ, adaptiv, inklyuziv va boshqa yo'nalishlarini to'g'ri tanlash jiddiy ahamiyatga ega.

Xulosa. "Pedagogik texnologiya" tushunchasi xususiy fanlar va mahalliy darajalardagi o'qitish metodikalari tushunchasi bilan mos keladigan hollar xususiy darajadagi pedagogik texnologiyalarga tegishli. Ular orasida faqat asosiy e'tiborni nimaga qaratilishida farqlar mavjud.

Texnologiyalarda ko'proq prosesual, miqdoriy va hisob-kitob komponentlari ifodalansa, metodikalarda maqsad, mazmun, sifat va variantli yo'naltiruvchi tomonlari ko'proq ifodalanadi. Texnologiya metodikalardan o'zining qayta tiklanuvchanligi, natijalarining turg'unligi, ko'plab "agar"lar (agar o'qituvchi iste'dodli, agar bolalar qobiliyatli bo'lsa, agar yaxshi ota-onalar bo'lsa....) yo'qligi bilan farq qiladi. Ya'ni texnologiya tegishli tayyorgarlikka ega bo'lgan hamma mutaxassislar tomonidan qayta tiklash va qo'llash mumkinligi bilan juda ham individual bo'lgan metoddan farq qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'G'Li, U. I. M. (2022). PEDAGOGIK TA'LIM JARAYONIDA BO 'LAJAK O 'QITUVCHILARDA TARIXIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHNING AMALIY-TEXNOLOGIK TIZIMI. Ta'lim fidoyilari, 13(7), 186-193.
2. Усмоналиев, И. (2022). Бо 'lajak o 'qituvchilar kasbiy kompetensiyasini tarixiy

tafakkur asosida takomillashtirish zarurati va muammoning amaliyotdagi holati. Общество и инновации, 3(5/S), 132-141.

3. Murodjon o'g'li, U. I. (2022). BO 'LAJAK O 'QITUVCHILAR KASBIY KOMPETENSIYASINI TARIXIY TAFAKKUR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI VA BUGUNGI KUNDAGI ZARURATI. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 5(4), 498-502.